

Demografski i migracijski okvir osnovnoga školstva u Vukovaru: trendovi, stanje i perspektive

Dražen ŽIVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

— Područni centar Vukovar

Izvorni znanstveni rad

(primljeno: 10. rujna 2019.)

UDK 314.116-022.252[497.544Vukovar]"1997/2018"

314.113.015[497.544Vukovar]"201"

373.3[497.544Vukovar]"1997/2018":314

Predmet istraživanja u ovom radu su prirodno i mehaničko kretanje stanovništva kao demografsko-migracijske odrednice osnovnoga školstva u Vukovaru. Svrha je istraživanja primjenom deskriptivne i komparativne analize prikazati suvremene trendove, trenutno stanje i perspektive u bioreprodukciji i migracijama, te ih dovesti u vezu s brojčanim stanjem djece u vukovarskim osnovnim školama. Analiza provedena na temelju službenih podataka popisne, vitalne i migracijske statistike, pokazala je da su trendovi u bioreprodukciji i migracijama promatrane gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola (Grad Vukovar i Općina Bogdanovci) u proteklom dvadesetogodišnjem razdoblju (1997.—2018.), vrlo nepovoljni, te da procesi ukupne depopulacije, prirodnoga smanjenja i mehaničkoga gubitka, zbog negativnoga salda migracije, čine sve lošijim demografski okvir učeničkoga potencijala vukovarskih osnovnih škola, uz još nepovoljnije izgleda u budućnosti. Potrebna stabilizacija i poboljšanje demografskih prilika mogući su samo uz dugoročnu i cjelovitu provedbu poticajnih pronatalitetnih, imigracijskih i redistributivnih mjera populacijske, obiteljske i gospodarske politike, riječju, sveobuhvatne demografske revitalizacije Hrvatske i svakoga njezinoga dijela.

Ključne riječi: Grad Vukovar, Općina Bogdanovci, prirodno kretanje stanovništva, migracija, depopulacija, osnovna škola

Uvod i metodologija istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu su prirodno i mehaničko kretanje stanovništva kao demografsko-migracijske odrednice osnovnoga školstva u Vukovaru. Svrha je istraživanja primjenom deskriptivne i komparativne analize prikazati suvremene trendove, trenutno stanje i perspektive u bioreproduk-

U radu je prezentiran dio rezultata istraživanja na projektu »Migracijske aspiracije i kvaliteta života mladih u Vukovarsko-srijemskoj županiji (MAVUS)« (2018.—2019.), financiranog iz sredstava Ministarstva znanosti i obrazovanja (MZO) u okviru programa višegodišnjega institutskoga financiranja (VIF).

ciji i migracijama u razdoblju od 1997. do 2017. godine, te ih dovesti u vezu s brojčanim stanjem djece u vukovarskim osnovnim školama Opći cilj istraživanja je upozoriti na ona bioreprodukcijaska i migracijska obilježja promatrane populacije koja determiniraju demografske perspektive vukovarskoga osnovnoga školstva.

Prema službenim podatcima Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Ureda državne uprave u Vukovarsko-srijemskoj županiji (dalje: VSŽ), ukupan broj učenika upisanih u svih osam razreda vukovarskih osnovnih škola, povećan je s 1556 u šk. god. 1997./1998. na 1794 u šk. god. 2018./2019., što je relativan porast od 15,3%. U prosjeku, na godišnjoj je razini broj učenika rastao za 0,7%, no od šk. god. 2012./2013. broj upisanih učenika bio je u stalnom padu (s 2091 na 1794, što je smanjenje od -14,2%). Imajući to u vidu, opravdano mogu postaviti sljedeća istraživačka pitanja: Zašto su osnovne škole u Vukovaru, nakon razdoblja u kojemu su bilježile gotovo kontinuirani porast broja učenika, počele »depopulirati«? te: U kojoj je mjeri to posljedica prirodnoga, a u kojoj mehaničkoga kretanja stanovništva (migracija)?

Za razumijevanje podataka iznesenih u radu, potrebno je ukratko istaknuti nekoliko metodoloških napomena:

1. U prostornom smislu analiza je obuhvatila jedinice lokalne samouprave VSŽ: Grad Vukovar i Općinu Bogdanovci. Razlozi za to leže u činjenici da tri vukovarske osnovne škole (D. Tadijanovića, B. Zadre i Mitnica) svoje područne odjele imaju u naseljima koja administrativno pripadaju Gradu Vukovaru (Sotin i Lipovača), ali i u onima koja administrativno ulaze u sastav Općine Bogdanovci (Bogdanovci, Svinjarevci, Petrovci).¹ Stoga je metodološki opravdano prikazati ukupno, prirodno i mehaničko kretanje stanovništva za obje jedinice lokalne samouprave (pojedinačno i skupno), jer one čine stvarni gravitacijski demografski okvir osnovnoga školstva u Vukovaru.
2. Demografsko-statistički okvir provedene analize, uz rezultate popisa stanovništva 2001. i 2011. godine,² čine podatci vitalne i migracijske statistike koje prikuplja, obrađuje i objavljuje Državni zavod za statistiku Re-

¹ OŠ D. Tadijanovića pripadaju i područni odjeli Bogdanovci i Lužac, OŠ Mitnica pripada i područni odjel Sotin, OŠ A. Bauera pripadaju i područni odjeli Petrovci i Svinjarevci, a OŠ B. Zadre pripada područni odjel Lipovača (prema: Republika Hrvatska, Vukovarsko-srijemska županija, Upravni odjel za obrazovanje i šport, Izvješće o stanju školstva u Vukovarsko-srijemskoj županiji za školsku godinu 2015./2016., klasa: 602-01/16-01/07, ur. broj: 2196/1-12-16-1, Vukovar, 22. veljače 2016.).

² Objavljeni podatci, Popisi stanovništva 2001. i 2011., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

publike Hrvatske (dalje: DZSRH). Vremenski okvir analize prirodnoga kretanja stanovništva omeđen je 1997. i 2017., dok je mehaničko kretanje stanovništva gravitacijske zone istraženo za razdoblje od 2002. do 2017. godine. Za razliku od vitalne statistike koja se odnosi na evidenciju broja živorođene djece i umrlih osoba (tabloграмi po naseljima), prema matičnim knjigama rođenih i umrlih koje vodi matična služba Ureda državne uprave i za koju možemo tvrditi da je, uz iznimku ratnih godina (1991.—1997.), cjelovita i pouzdana, migracijska statistika³ donosi tek djelomične, a time i nedovoljno vjerodostojne podatke o prostornoj mobilnosti stanovništva, osobito vanjskoj migraciji.⁴ Naime, migracijska se statistika temelji na evidenciji Ministarstva unutarnjih poslova o prijavi i odjavi prebivališta u Republici Hrvatskoj. Unutarhrvatska preseljavanja (unutarnja migracija⁵) u najvećem su dijelu obuhvaćena evidencijom, ali su podatci o vanjskoj migraciji, tj. privremenom ili trajnom iseljenju iz Hrvatske, podcijenjeni. Premda Zakon o prebivalištu predviđa obvezu svake osobe da prilikom iseljenja iz zemlje, neovisno o trajnosti ili privremenosti odlaska, odjavi svoje prebivalište (u nadležnoj policijskoj upravi ili policijskoj postaji, ili u diplomatsko-konzularnom predstavništvu Republike Hrvatske u inozemstvu),⁶ određeni broj hrvatskih građana iz različitih razloga to ne čini, zbog čega je službeni evidencijski obuhvat iseljeničkoga kontingenta manji od stvarnoga. Drugim riječima, službena migracijska statistika nije realna jer otkriva samo dio razmjera iseljavanja iz zemlje. Procjene upozoravaju da je stvarni broj iseljenih iz Hrvatske proteklih godina, barem dva do tri puta veći od službenoga.⁷ Navedeno, ujedno, znači da je nepotpuna i migracijska statistika u domeni vanjske mi-

---

³ Prema Metodološkim objašnjenjima DZSRH (www.dzs.hr, stranici pristupljeno 14. siječnja 2019.) »doseljenim, odnosno odseljenim stanovništvom smatra se stanovništvo koje je promijenilo uobičajeno mjesto stanovanja na području Republike Hrvatske, ili koje je promijenilo uobičajenu državu stanovanja, na razdoblje koje je trajalo ili se očekuje da će trajati najmanje godinu dana«.

⁴ Prema Metodološkim objašnjenjima DZSRH (www.dzs.hr, stranici pristupljeno 14. siječnja 2019.) »statistika vanjske migracije stanovništva prikuplja i obrađuje podatke o tijekovima vanjske migracije, tj. o broju i strukturi osoba koje su promijenile uobičajenu državu stanovanja u određenoj kalendarskoj godini«.

⁵ Prema Metodološkim objašnjenjima DZSRH (www.dzs.hr, stranici pristupljeno 14. siječnja 2019.) »statistika unutarnje migracije stanovništva prikuplja i obrađuje podatke o tijekovima migracije stanovništva unutar zemlje, tj. o broju i strukturi osoba koje su promijenile mjesto stanovanja unutar Republike Hrvatske u određenoj kalendarskoj godini«.

⁶ Usp. stavak 3. i stavak 5. članka 3. Zakona o prebivalištu (*Narodne novine*, broj 144/2012.).

⁷ Usp. Ivana DRAŽENović, Marina KUNOVAC, Dominik PRIPUŽIĆ, »Dynamics and determinants of emigration: the case of Croatia and the experience of new EU member state«, *Public Sector Economics* 42 (2018) 4, 415-447.

gracije koja se odnosi na Grad Vukovar i Općinu Bogdanovci. Stoga se može zaključiti da podatke migracijske statistike za Grad Vukovar i Općinu Bogdanovci, u razdoblju 2002.—2017., treba koristiti i interpretirati s oprezom, osobito kada je riječ o broju odseljenih u inozemstvo, kao i doseljenih iz inozemstva. Iz tih je razloga i procijenjena demografska bilanca gravitacijske zone za razdoblje od kraja 2011. do kraja 2017. povoljnija u odnosu na stvarno stanje, koje još uvijek ne možemo egzaktno utvrditi bez dodatnih terenskih istraživanja ili registra stanovništva, ali moramo biti svjesni složenosti i dubine demografske krize u kojoj se analizirane administrativne jedinice nalaze, i za koju je formalna statističko-matematička potvrda tek dijelom moguća.

3. Trenutno stanje, napose trendovi u kretanju broja upisanih učenika u vremenskom okviru od šk. god. 1997./1998. do 2018./2019., analizirani su na temelju službenih podataka Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Ureda državne uprave u VSŽ.⁸ Riječ je o podacima koji se odnose na brojno stanje upisanih na početku svake analizirane školske godine. Posebno su razmotreni i prikazani podatci o upisu djece u 1. razred, kao indikativan pokazatelj za ocjenu odstupanja broja upisanih u odnosu na ukupan broj živorođene djece konkretne generacije prvašića, a to je podatak koji posrednim putem ukazuje i na migracijske trendove.

4. Brojčani podatci popisne, vitalne i migracijske statistike vrednovani su izračunom odgovarajućih indeksa i stopa promjene. Riječ je o jednostavnim, ali indikativnim matematičkim izračunima iz kojih se prepoznaju dosadašnji trendovi, a mogu prilično jasno ocijeniti i perspektive demografskih promjena u narednim godinama, koje će se odraziti i u budućemu kretanju broja učenika u vukovarskim osnovnim školama.

5. U Vukovaru svoje sjedište ima sedam osnovnih škola: B. Zadre, S. Glavaševića, D. Tadijanovića, Mitnica, N. Andrića, A. Bauera i J. Matoša. Analizom je u ovom radu obuhvaćeno prvih šest škola, a OŠ J. Matoša izostavljena je iz istraživanja jer je to jedina »samostalna škola za učenike s

⁸ Na temelju elektronskim putem podnesenih zahtjeva 2017. i 2018. godine, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Ured državne uprave u VSŽ, dostavili su tražene podatke u tabličnom i opisnom obliku: Republika Hrvatska, Ured državne uprave u Vukovarsko-srijemskoj županiji, Služba za društvene djelatnosti, klasa: 008-01/17-01/05, ur. broj: 2196-01-03/1-17-02, 31. kolovoza 2017.; Republika Hrvatska, Ured državne uprave u Vukovarsko-srijemskoj županiji, Služba za društvene djelatnosti, klasa: 602-02/18-01/09, ur. broj: 2196-01-03-03/3-18-2, 30. kolovoza 2018.; Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Odgovor na zahtjev za pristup informacijama od 7. srpnja 2017.

posebnim potrebama/teškoćama u razvoju u Vukovarsko-srijemskoj županiji«, u koju se »upisuju djeca za koju je nadležno tijelo Ureda državne uprave donijelo rješenje kojima se određuje školovanje u posebnoj odgojno-obrazovnoj ustanovi [...]. Upisno područje Osnovne škole Josipa Matoša u Vukovaru čine gradovi i općine s područja bivše Općine Vukovar.«⁹ Drugim riječima, gravitacijska zona ove osnovne škole značajno je šira od gravitacijske zone drugih vukovarskih osnovnih škola.

Dva desetljeća opadajuće bioreprodukcije stanovništva gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola

Uvodno treba istaknuti da je bioreprodukcija ili prirodno kretanje stanovništva u općim uvjetima demografskoga razvoja, funkcija strukturno-dinamičkih procesa, ali i vjerodostojan pokazatelj međuovisnosti složenih demografskih, gospodarskih i društvenih procesa u najširem smislu te riječi. U normalnim je uvjetima prirodno kretanje stanovništva uglavnom pozitivna determinanta populacijskoga razvoja, pri čemu natalitet kao aktiva demografske bilance ima prevlast nad mortalitetom kao pasivom demografske bilance. No, poremećaji u prirodnoj dinamici, neovisno o tom imaju li stihijski (»kroničan«) ili ubrzani (»akutni«) karakter, a mogu biti uzrokovani različitim endogenim i/ili eksternim čimbenicima demografskoga, društvenoga i gospodarskoga razvoja, rezultirat će negativnim trendovima u drugim sastavnicama i dimenzijama kretanja i razvoja neke populacije. I, *vice versa*, negativni demografski trendovi u domeni mehaničkoga i ukupnoga kretanja stanovništva nepovoljno će djelovati na bioreprodukciju, napose na kretanje nataliteta, izazivajući nove remetilачke utjecaje, ponajprije u kontekstu oblikovanja vitalnih demografskih struktura kao što je, primjerice, biološka struktura stanovništva (dob, spol, bračno stanje).¹⁰

U tablici 1. dana je vremenska serija usporedivih službenih podataka o broju živorođene djece, umrlih osoba i prirodne promjene, za gravitacijsku zonu vukovarskih osnovnih škola (Grad Vukovar i Općina Bogdanovci) u razdoblju od 1997. do 2017. godine. Riječ je o dovoljno dugom i reprezentativnom periodu koji indicira opadajuću bioreprodukciju kao negativnu od-

---

⁹ <http://os-jmatosa-vu.skole.hr/skola> (stranici pristupljeno 11. prosinca 2018.).

¹⁰ O različitim odrednicama prirodnoga kretanja stanovništva vidjeti u: Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb, Mate, 1999.; ISTA, »Depopulacija i starenje stanovništva — temeljni demografski procesi u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja* 13 (2004) 4-5 (72-73), 631-651; ISTA, »Determinante reprodukcije stanovništva Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća«, *Stanovništvo Hrvatske — dosadašnji razvoj i perspektive*, Dražen Živić, Nenad Pokos, Anka Mišetić, ur., Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005., 11-37.

rednicu formiranja kontingenata dječje populacije, tj. stanovništva predškolske, osnovnoškolske i srednjoškolske dobi.

Od 1997. do 2017. godine, sumirajući podatke na godišnjoj razini, dolazimo do zaključka da je prirodno kretanje stanovništva promatranih jedinica lokalne samouprave bilo negativno, odnosno da je svake godine, s izuzetkom 1997., broj umrlih stanovnika bio veći od broja živorođene djece, na što upućuje i utvrđeni vitalni indeks. Ukupno je u tomu razdoblju živorođeno 5407 djece, a umrle su 8224 osobe, čime je ostvarena negativna prirodna promjena ili demografski gubitak prirodnim putem od -2817 stanovnika. Jedino je prve godine (1997.) u uspostavljenoj vremenskoj seriji vitalne statistike zabilježena pozitivna prirodna promjena (90 stanovnika), kao razlika između 327 živorođenih i 237 umrlih. No riječ je o necjelovitim podacima za tu godinu (kao i za ranije ratne godine), koji se odnose samo na vitalnu statistiku prognaničke populacije, jer još uvijek nisu dostupne matične knjige rođenih i umrlih za bivša okupirana naselja u godinama rata, što znači da službeni podatci podcjenjuju i broj živorođene djece i broj umrlih osoba. Možemo tek pretpostaviti da bi cjeloviti podatci vitalne statistike, koji bi uključivali rađanje i umiranje prognaničke populacije, kao i populacije koja je tijekom rata živjela u bivšim okupiranim naseljima, za 1997. kao i ranije ratne godine (1991.—1996.), također imali negativan predznak. U svim ostalim izdvojenim godinama gravitacijska zona zabilježila je prirodni pad stanovništva, s tim da je prirodni gubitak iznosio ukupno -2907 stanovnika (-145 stanovnika u prosjeku na godišnjoj razini).

Negativna prirodna promjena, statistički potvrđena kroz cijelo tematizirano razdoblje, prema svojemu je uzroku usko povezana uz izrazito nepovoljne i dugoročne posljedice Domovinskoga rata i duge okupacije, kako u domeni visokoga ratnoga mortaliteta, prisilnih migracija i »depresiranoga nataliteta« te nedovoljno brzoga i brojnijega povratka, tako i u smislu duboke društvene i gospodarske krize koja je svom silinom zahvatila istok Hrvatske te, u sinergiji s naslijeđenim sve lošijim demografskim procesima i trendovima, izazvala njegovo posvemašnje populacijsko nazadovanje i pražnjenje.¹¹ Drugim riječima, suvremene demografske promjene u gravitacijskoj zoni vukovarskih osnovnih škola treba vrednovati u kontekstu demografskoga razvoja Hrvatske u najširem smislu riječi, iako imaju i neka specifična obilježja,

¹¹ Korisno je na ovom mjestu upozoriti na nedavno objavljen zbornik radova u kojem su istaknuli hrvatski demografi, sociolozi, teolozi, komunikolozi i povjesničari, razmatrali i ukazali na najvažnije determinante i obilježja, uzroke i posljedice demografske krize u kojoj se našao istočni dio Republike Hrvatske. Usp. *Kamo ide Istočna Hrvatska? Demografsko stanje, prognoze i traženje izlaska iz krize Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema*, Franjo Šanjek, Pero Aračić, Mirko Čurić, ur., Zagreb, HAZU, 2018.

vezana uz teške i izrazito negativne i kompleksne učinke Domovinskoga rata. Ljudske i materijalne ratne posljedice¹², u sinergiji s gospodarskim zaostajanjem, proizvele su trenutačne ali i dugoročne negativne demografske i socijalne učinke, što će se u negativnom kontekstu odraziti na buduće demografske promjene u svim dinamičkim i strukturnim sastavnicama i odrednicama kretanja i razvoja stanovništva Vukovara i širega vukovarskoga kraja.¹³

Prezentirani podatci vitalne statistike gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola ukazuju na kolebljivo kretanje obje sastavnice bioreprodukcije, dakle, i nataliteta i mortaliteta, ali s jasnim, iako ne i kontinuiranim trendom pada kad je u pitanju rodnost, i porasta kad je u pitanju smrtnost stanovništva. Tako je broj živorođene djece, ako izuzmemo 1997., od godine 1998. do 2017. smanjen s 284 na 196, ili za 31,0%, uz napomenu da je na godišnjoj razini apsolutno najveći natalitet ostvaren 2008. (294), a najniži 2017. (196), koja je bila godina s rekordno niskom rodnošću. Raspon između najmanjega i najvećega broja živorođenih bio je, dakle, 98 djece. S druge strane, broj umrlih u istomu je razdoblju povećan s 317 na 437 osoba, ili za 37,9%, uz opasku da je na godišnjoj razini najveći broj umrlih zabilježen 2015. (461), a najmanji 1998. godine (317). Raspon između najvećega i najmanjega broja umrlih iznosio je 144 stanovnika, što je 46,9% više od raspona apsolutne rodnosti. Navedeno implicira zaključak o mortalitetu kao dinamičnijoj (»važnijoj«) sastavnici negativne bioreprodukcije. Sukladno prethodnom, razumljivo je da je i prirodna promjena kontinuirano bila negativna, te kolebljiva u dinamici, s vidljivom silaznom putanjom prirodnoga smanjenja. Tako je od -33 stanovnika 1998., prirodna promjena do 2017. dosegla -241 osobu, što znači da je obujam prirodnoga pada povećan za čak 7 puta! Upravo je 2017. bila rekordna godina s obzirom na vrijednost prirodnoga smanjenja stanovništva gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola.

Očekivano, opadajuću bioreprodukciju stanovništva gravitacijske zone indiciraju i vrijednosti vitalnoga indeksa, koje su od 1998. do 2017. bile kontinuirano ispod vrijednosti 100, koja razmeđuje populaciju s opadajućom

---

¹² Detaljnije o ratnom i poslijeratnom kontekstu Vukovara vidjeti u: D. ŽIVIĆ, »Posljedice srbijanske agresije kao odrednica poslijeratne obnove i razvitka Vukovara«, *Društvena istraživanja* 17 (2008) 1-2 (93-94), 27-50; ISTI, »Izazovi i mogućnosti poslijeratne revitalizacije Grada Vukovara«, *Hrvatski geografski glasnik* 74 (2012) 1, 75-90.

¹³ Usp. D. ŽIVIĆ, »Demografske osnove poslijeratnog razvoja Grada Vukovara (1991.—2011.)«, *National Security and the Future* 3 (2011) 12, 93-134; D. ŽIVIĆ, Ivo TURK, Nikola ŠIMUNIĆ, »Suvremena demografska obilježja Grada Vukovara — između rata, okupacije i poslijeratne obnove/povratka«, *Hrvatsko društvo: 25 godina nakon Vukovara '91.*, D. Živić, Mateo Žanić, Petar Macut, ur., Zagreb, Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2018., 95-113.

(negativnom) u odnosu na populaciju s jednostavnom ili proširenom (pozitivnom) bioreprodukcijom. U prosjeku je na godišnjoj razini vitalni indeks za cijelo promatrano razdoblje iznosio 65,9, što znači da je kroz dva desetljeća natalitet uspio nadomjestiti tek dvije trećine prirodnoga gubitka, uzrokovana visokom razinom mortaliteta. S izuzetkom 1997., najviša vrijednost vitalnoga indeksa zabilježena je još 1998. (89,6), a rekordno najniža 2017. (44,9), što znači da je u dvadeset godina prepolovljena. Naročito zabrinjava podatak da je u posljednje tri analizirane godine (2015., 2016. i 2017.) broj umrlih osoba (1313) bio više nego dvostruko veći od broja živorođene djece (618), uz prosječnu vrijednost vitalnoga indeksa od svega 47,1. Dakle, bioreprodukcija je izrazito negativna determinanta demografske bilance gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola te, sukladno tomu, nepovoljan brojčani okvir za formiranje osnovnoškolskoga potencijala u Gradu Vukovaru i Općini Bogdanovci.

Spuštajući i produbljujući demografsku analizu bioreprodukcije u domeni rodnosti stanovništva, na razinu jedinica lokalne samouprave koje čine gravitacijsku zonu vukovarskih osnovnih škola, te grupirajući podatke o broju živorođene djece prema arbitrarno određena tri perioda različitoga trajanja (1997.—1999.; 2000.—2010.; 2011.—2017.), unutar promatranoga razdoblja opažamo sljedeće karakteristike:

Prvo, obje administrativne jedinice gravitacijske zone bilježe smanjenje apsolutnih i prosječnih vrijednosti nataliteta. Prosječan broj živorođene djece u Gradu Vukovaru između 1997. i 1999. (265) smanjen je u sljedećem izdvojenom periodu (2000.—2010.) na 247, ili za 6,8%, odnosno na 211 djece u periodu od 2011. do 2017., što predstavlja novo smanjenje od -14,6%. Ukupno smanjenje prosječnoga broja živorođene djece između prvoga i trećega perioda iznosilo je u Gradu Vukovaru -20,4%. U Općini Bogdanovci, između 1997. i 1999., prosječno je živorođeno 30 djece. Prosječan broj živorođenih u sljedećem periodu (2000.—2010.) smanjen je na 19 ili za 36,7% u odnosu na prve tri izdvojene godine. Između 2011. i 2017. prosječno je u bogdanovačkoj općini živorođeno 18 djece, što je u odnosu na prethodni period novo smanjenje od -5,3%, a u odnosu na prvi izdvojeni period ukupno smanjenje od zamjetnih -40,0%.

Drugo, zahvaljujući različitoj dinamici mijenjao se i relativan udio analiziranih administrativnih jedinica u ukupnom natalitetu gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola. Tako je, primjerice, u prvom periodu broj živorođene djece u Gradu Vukovaru činio 89,7%, a u Općini Bogdanovci 10,3% ukupnoga nataliteta; u periodu 2000.—2010. živorođena djeca u Gradu Vukovaru činila su već 93,0%, a u Općini Bogdanovci svega 7,0%

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodna promjena	Vitalni indeks
1997.	327	237	90	138,0
1998.	284	317	-33	89,6
1999.	274	350	-76	78,3
2000.	272	373	-101	72,9
2001.	276	358	-82	77,1
2002.	250	393	-143	63,6
2003.	225	379	-154	59,4
2004.	264	402	-138	65,7
2005.	274	416	-142	65,9
2006.	264	394	-130	67,0
2007.	262	399	-137	65,7
2008.	294	411	-117	71,5
2009.	278	428	-150	65,0
2010.	264	426	-162	62,0
2011.	239	400	-161	59,8
2012.	269	425	-156	63,3
2013.	242	405	-163	59,8
2014.	231	398	-167	58,0
2015.	222	461	-239	48,2
2016.	200	415	-215	48,2
2017.	196	437	-241	44,9
Ukupno	5407	8224	-2817	65,9

Tablica 1. Prirodno kretanje stanovništva gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola u razdoblju od 1997. do 2017. godine. Izvor: Publikacije prema statističkim područjima, Stanovništvo, Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenja br. 7.1.1., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr, pristup ostvaren 14. prosinca 2018.).

ukupnoga nataliteta; konačno, u periodu 2011.-2017. Grad Vukovar je u ukupnom natalitetu gravitacijske zone sudjelovao s 92,3%, a Općina Bogdanovci sa 7,7%. Sagledavajući cjelokupno promatrano razdoblje (1997.—2017.), od ukupnoga broja živorođene djece gravitacijske zone (5407), njih 4989 ili 92,3% je rođeno od majke koja je imala prijavljeno prebivalište u naseljima Grada Vukovara, a 418 ili 7,3% od majke s prijavljenim prebivalištem u naseljima Općine Bogdanovci, što se, kao što će se kasnije vidjeti, uglavnom podudara s koncentracijom njihove naseljenosti u ukupnom stanovništvu gravitacijske zone.

Treće, apsolutni maksimum rodnosti u Gradu Vukovaru, uz izuzetak 1997., zabilježen je 2008. (276), a u Općini Bogdanovci još ranije, 1999. godine (34). S druge strane, na godišnjoj je razini najmanji broj rođenih

zabilježen u Gradu Vukovaru 2016. (179), a u Općini Bogdanovci 2010. godine (10). Kroz promatrano razdoblje dinamika nataliteta bila je, očekivano, kolebljiva, s kraćim ili duljim razdobljima kontinuiranoga pada/porasta broja živorođene djece. Osobito je kritično posljednjih osam godina jer je tijekom njih došlo do zamjetnijega regresa nataliteta, što se posebno uočava u Gradu Vukovaru. Naime, broj živorođene djece u toj administrativnoj jedinici smanjen je od 2008. do 2017. s 276 na 180, ili za trećinu (-34,8%). Ponešto ohrabrenja nudi podatak da 2017., u odnosu na 2016., nije nastavljen pad broja živorođenih, koji je bio u kontinuitetu od 2013. godine. No, tu činjenicu treba tumačiti s velikim oprezom, jer iz nje još uvijek nije uputno izvlačiti čvrsti zaključak o eventualnom dugoročnijem oporavku nataliteta u Gradu Vukovaru. Uznapredovali proces demografskoga starenja i jačanje migracijske komponente u ukupnom kretanju stanovništva snažno upozoravaju na predvidivu redukciju nataliteta i negativnu bioreprodukciju i u godinama koje slijede. Koliko je potonja pretpostavka doista opravdana, pokazat će službeni podatci vitalne statistike za 2018. godinu, koje će DZSRH objaviti u srpnju 2019.¹⁴

Migracije kao negativna odrednica ukupnoga kretanja stanovništva gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola

Druga dinamička odrednica ukupnoga kretanja stanovništva su migracije. One imaju brojne i složene uzroke (demografske, društvene, gospodarske, političke i dr.), te kratkoročne i dugoročne posljedice, ponajprije u domeni bioreprodukcije i oblikovanja parcijalnih demografskih struktura (biološke, obrazovne, ekonomske, antropološke i dr.).

U uvodnom smo poglavlju već istaknuli problem (ne)cjelovitosti i (ne)pozdnanosti podataka migracijske statistike, ponajprije u domeni vanjske migracije, ali u nedostatku drugih i uvid u postojeće i dostupne službene podatke, bez obzira na njihovu metodološku slabost, daje barem grubi brojčani okvir prostorne pokretljivosti stanovništva gravitacijske zone vukovarskih

¹⁴ Kada je ovo istraživanje već bilo završeno, DZSRH je objavio podatke o prirodnom kretanju stanovništva u 2018. godini. Prema njima, u Gradu Vukovaru živorođeno je 201 dijete, a umrlo je 397 osoba, pa je ostvaren prirodni pad od -196 stanovnika, uz vitalni indeks od 50,6. U Općini Bogdanovci je 2018. živorođeno samo 6 djece, a umrle su 34 osobe, pa je prirodni pad iznosio -28 stanovnika, uz vitalni indeks od svega 17,6. Ukupno gledano, gravitacijska zona ostvarila je apsolutni natalitet od 207 djece, apsolutni mortalitet od 431 osobe i apsolutno prirodno smanjenje od -224 stanovnika, uz vitalni indeks od 48,0. Potonji podatci ukazuju na to da je u gravitacijskoj zoni vukovarskih osnovnih škola, u odnosu na 2017., broj živorođene djece povećan za 5,6%, broj umrlih osoba smanjen za 1,3%, pa je i obujam prirodnoga pada smanjen za 7,1%. Navedene podatke i ocjenu demografske bilance nismo uzeli u razmatranje jer podatci o migraciji u 2018. još uvijek nisu bili dostupni na razini jedinica lokalne samouprave (gradova i općina).

osnovnih škola i njezinog utjecaja na oblikovanje trenutnoga i budućega osnovnoškolskoga potencijala. U tom smo kontekstu formirali vremensku seriju usporedivih podataka migracijske statistike za razdoblje od 2002. do 2017. godine, za svaku od analiziranih jedinica lokalne samouprave gravitacijske zone.

a) Mehaničko kretanje stanovništva Općine Bogdanovci 2002.—2017.

Na temelju serije usporedivih podataka migracijske statistike (slika 1), u Općinu Bogdanovci je od 2002. do 2017. ukupno doselilo 555 stanovnika, dok je iz nje iselilo 1060 osoba, čime je ostvaren negativan saldo ukupne migracije od -505 stanovnika.¹⁵ Jedino je 2011. saldo ukupne migracije bio neznatno pozitivan (2 stanovnika), dok je u svim drugim godinama bio naglašeno negativan — najviše 2017. (-99). Detaljnija analiza pokazuje da je od ukupnoga broja doseljenih (555) njih 365 ili 65,8% došlo iz drugoga grada/općine VSŽ, 118 ili 21,3% iz druge hrvatske županije, a 72 ili 13,0% doselilo je iz inozemstva. To znači da je u strukturi doseljenih dominirala unutaržupanijska migracija. Istodobno, u promatranom je razdoblju od ukupnoga broja iseljenih (1060) njih 537 ili 50,7% iselilo u drugi grad/općinu VSŽ, 320 ili 30,2% u druge hrvatske županije, a 203 ili 19,2% iselilo je u inozemstvo. I u strukturi iseljenih prevladavala je unutaržupanijska migracija, premda nije bila tako izražena kao kod doseljenoga stanovništva. Važno je još naglasiti da su sva tri migracijska salda bila negativna:

- saldo unutaržupanijske migracije (-172)¹⁶
- saldo unutarhrvatske migracije (-202)¹⁷ i
- saldo vanjske migracije (-131)¹⁸.

b) Mehaničko kretanje stanovništva Grada Vukovara 2002.—2017.

Na temelju serije usporedivih podataka migracijske statistike (slika 2), u Grad Vukovar je od 2002. do 2017. ukupno doselilo 10 449 stanovnika, dok su iz Grada iselile 15.922 osobe, čime je ostvaren negativan saldo ukupne migracije od -5473 stanovnika.¹⁹ U svim godinama promatranoga razdoblja saldo

---

¹⁵ Treba upozoriti na to da navedeni broj migranata ne uključuje preseljene između naselja koja administrativno ulaze u sastav Općine Bogdanovci.

¹⁶ Od 2002. do 2017. iz drugih gradova/općina VSŽ u Općinu Bogdanovci ukupno je doselilo 365 stanovnika, a iz Općine u druge gradove/općine Županije iselilo je 537 osoba.

¹⁷ Od 2002. do 2017. iz drugih hrvatskih županija u Općinu Bogdanovci ukupno je doselilo 118 stanovnika, a iz Općine u druge hrvatske županije iselilo je 320 osoba.

¹⁸ Od 2002. do 2017. iz inozemstva u Općinu Bogdanovci ukupno su doselila 72 stanovnika, a iz Općine u inozemstvo iselile su 203 osobe.

¹⁹ Treba upozoriti na to da navedeni broj migranata ne uključuje preseljene između naselja koja administrativno ulaze u sastav Grada Vukovara.

ukupne migracije bio je negativan — najviše 2017. (-927), a najmanje 2006. (-10). Detaljnija analiza pokazuje da je od ukupnoga broja doseljenih (10 449), 5509 osoba ili 52,7% doselilo iz drugoga grada/općine VSŽ, 4023 ili 38,5% iz druge hrvatske županije, a 917 ili 8,8% iz inozemstva. To znači da je u strukturi doseljenih, kao i u slučaju Općine Bogdanovci, prevladavala unutaržupanijska migracija. Istodobno, od ukupnoga broja iseljenih (15.922) njih 4069 ili 25,6% iselilo je u drugi grad/općinu VSŽ, 8012 ili 50,3% u druge hrvatske županije, a 3841 ili 24,1% u inozemstvo. U strukturi iseljenih prevladavala je unutarhrvatska migracija, uz podjednaku važnost unutaržupanijske i vanjske migracije. Važno je naglasiti da su dva migracijska salda bila negativna:

- saldo unutarhrvatske migracije (-3989)²⁰ i
- saldo vanjske migracije (-2924),²¹ dok je
- saldo unutaržupanijske migracije (1440) bio pozitivan.²²

c/

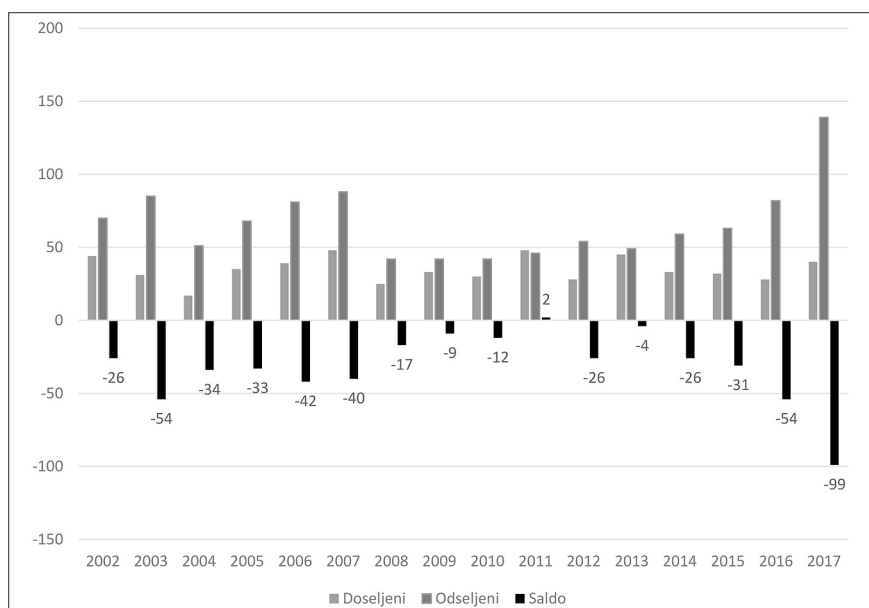
Ako iz analize isključimo unutaržupanijske migracije, jer ne raspolažemo podacima o preseljavanju stanovništva između naselja Grada Vukovara i Općine Bogdanovci, i oslonimo se samo na unutarhrvatsku i vanjsku migraciju, onda za gravitacijsku zonu vukovarskih osnovnih škola dolazimo do sljedećih pokazatelja:

- u Grad Vukovar između 2002. i 2017. doselilo je iz drugih hrvatskih županija i inozemstva ukupno 4940 osoba, a u druge hrvatske županije i inozemstvo iselile su ukupno 11 853 osobe, što indicira negativan saldo migracije ili migracijski gubitak od (najmanje) -6913 stanovnika.
- u Općinu Bogdanovci u istom je razdoblju iz drugih hrvatskih županija i inozemstva doselilo ukupno 190 osoba, a u druge hrvatske župa-

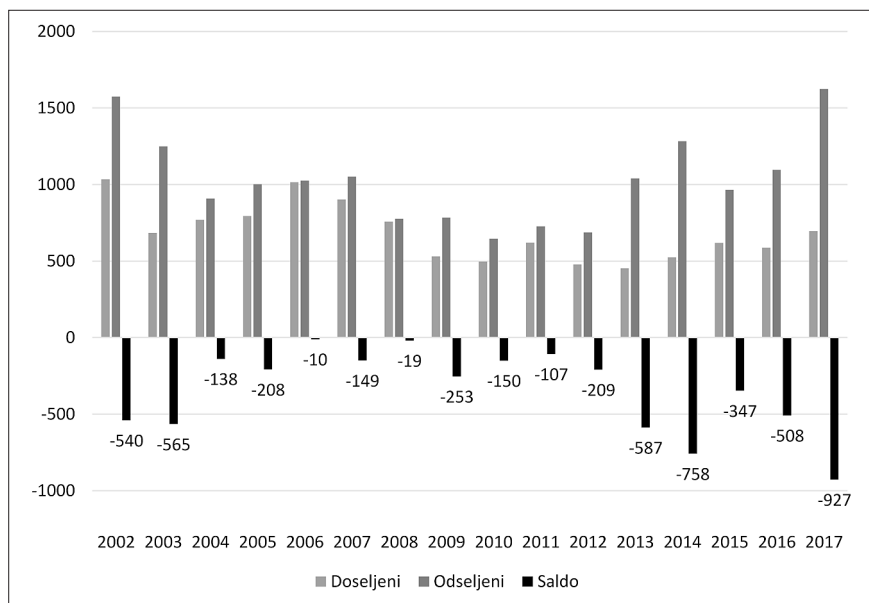
²⁰ Iz drugih hrvatskih županija u Grad Vukovar od 2002. do 2017. ukupno su doselile 4023 osobe, a iz Grada u druge hrvatske županije iselilo je 8012 stanovnika.

²¹ Od 2002. do 2017. iz inozemstva u Grad Vukovar ukupno je doselilo 917 stanovnika, a iz Grada u inozemstvo iselila je 3841 osoba.

²² Iz drugih gradova/općina VSŽ u Grad Vukovar od 2002. do 2017. ukupno je doselilo 5509 stanovnika, a iz Grada u druge gradove/općine VSŽ iselilo je 4069 osoba. Pozitivan saldo unutaržupanijske migracije očekivan je s obzirom na činjenicu da je kao županijskom sjedištu, u Vukovaru ipak lociran značajan broj važnih centralnih i gospodarskih funkcija što ga, barem kada je u pitanju lokalna razina, čini i dalje donekle atraktivnim za doseljavanje. No pozitivan unutaržupanijski migracijski saldo uspio je tek dijelom kompenzirati demografske gubitke izazvane iseljavanjem u druge hrvatske županije i inozemstvo, kao i gubitke stanovništva prirodnim putem zbog negativne prirodne promjene, tako da je ukupno kretanje stanovništva Grada Vukovara izrazito negativno, tj. ima depopulacijske karakteristike.

Slika 1. Broj doseljenih i odseljenih te saldo ukupne migracije Općine Bogdanovci u razdoblju od 2002. do 2017. (bez preseljavanja unutar Općine). Izvor: Publikacije prema statističkim područjima, Stanovništvo, Migracija stanovništva Republike Hrvatske, Gradovi u statistici — doseljeno i odseljeno stanovništvo, DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr, pristup ostvaren 14. prosinca 2018.).

Slika 2. Broj doseljenih i odseljenih te saldo ukupne migracije Grada Vukovara u razdoblju od 2002. do 2017. (bez preseljavanja unutar Grada). Izvor: Publikacije prema statističkim područjima, Stanovništvo, Migracija stanovništva Republike Hrvatske, Gradovi u statistici — doseljeno i odseljeno stanovništvo, DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr, pristup ostvaren 14. prosinca 2018.).

nije i inozemstvo iselile su ukupno 523 osobe, što indicira negativan saldo migracije ili migracijski gubitak od (najmanje) -333 stanovnika.

— Konačno, iz gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola u promatranom je razdoblju u druge hrvatske županije i inozemstvo iselilo ukupno 12 376 osoba, a u gravitacijsku zonu doselilo je 5130 osoba, što indicira negativan saldo migracije i demografski gubitak mehaničkim putem od (najmanje) -7246 stanovnika.

Suvremeno iseljavanje iz gravitacijske zone u inozemstvo dio je, dakako, ukupnoga emigracijskoga vala iz VSŽ, Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske, što povezujemo s jakom društveno-gospodarskom krizom, ali i s činjenicom da je Republika Hrvatska 1. srpnja 2013. postala punopravnom članicom Europske unije, a to je značajno povećalo mogućnosti za sve brži i brojčano jači transfer radne snage iz naše zemlje prema tržištima rada u razvijenijim članicama Unije, što je, među ostalim, »povuklo« cijele obitelji, s povećanim iseljeničkim udjelom mladih i djece. U tom kontekstu korisno je nešto šire citirati hrvatskoga demografa Anđelka Akrapa koji je, raspravljajući o uzrocima i posljedicama depopulacije istočnohrvatskih županija, istaknuo da je »ratna agresija na Hrvatsku u 90-ih godina ne samo /što je/ ubrzala ukupnu depopulaciju u slavonskim županijama nego je potaknula još jedan veliki emigracijski val u devedesetima prema razvijenom Zapadu i Zagrebu, osobito s tada okupiranoga hrvatskoga državnog teritorija i s onog u zoni ratnoga djelovanja. Tomu valja pribrojiti i organizirano iseljavanje dijele Srba prema Srbiji. Iseljavanje je dijelom nadoknađeno doseljavanjem Hrvata iz Bosne i Hercegovine i Vojvodine. Od 2008. godine uslijedio je još jedan snažan emigracijski val iz Slavonije koji još traje, a poprimio je obilježja egzodusa. Bez obzira na broj, taj je iseljenički val najpogubniji jer se regrutira iz zamjetno malobrojnije i demografski ostarjele populacije«.²³

Kao i u slučaju ranijih migracijskih valova iz Hrvatske, i suvremeno je iseljavanje složeno po svojim uzrocima te dalekosežnim i negativnim demografskim i drugim posljedicama. To potvrđuju i recentna demografsko-statistička i, osobito, empirijska istraživanja (na primjeru iseljavanja hrvatskih državljana u Njemačku i Irsku) koja upozoravaju na to da motivi i uzroci suvremenoga iseljavanja iz Hrvatske, premda dominiraju, nisu samo ekonomske naravi; treba imati u vidu i psihološke, identitetske i etičke dimenzije odluke o odlasku iz Hrvatske.²⁴ Nezadovoljstvo hrvatskih građana stanjem na tržištu

²³ Anđelko AKRAP, »Depopulacijske tendencije u Slavoniji«, *Kamo ide Istočna Hrvatska? Demografsko stanje, prognoze i traženje izlaska iz krize Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema*, 63.

²⁴ Detaljnije vidjeti u: Ivica ŠOLA, Marijana BIČVIĆ, »Ekonomsko iseljavanje iz Slavonije u SR Njemačku. Neka identitetska, psihološka i etička pitanja«, *Bogoslovska smotra* 88 (2018) 1, 157-175.

rada (nemogućnost pronalaska zaposlenja u struci), slabije mogućnosti profesionalnoga usavršavanja, pad životnoga standarda, otežano rješavanje stambenoga pitanja, pogotovo za mlade obitelji i obitelji s većim brojem djece, loša poduzetnička klima, nesposobne političke i poduzetničke elite, politička korupcija, nepotizam, kriminal u privatizaciji i pretvorbi, loša državna uprava, slaba pravna država, ideološko-svjetonazorske podjele, Domovinski rat i njegove posljedice, riječju, sve nepovoljnije i nestabilnije opće stanje u hrvatskomu društvu, jaki su potisni čimbenici iseljavanja.²⁵ Tomu treba pridodati i utvrđenu činjenicu da »veliki broj iseljenika očekuje subjektivne dobiti od seljenja i motivira ih želja da dožive i upoznaju nešto novo ili da se usavrše u vlastitoj profesiji.«²⁶ Na temelju empirijskoga istraživanja uzroka i motiva iseljavanja Hrvata u Njemačku, zaključuje se da »glavni motivi iseljavanja — prema percepciji samih iseljenika — nisu ekonomski. Analiza iseljeničkih stavova pokazala je da je glavni poticaj odlasku iz zemlje predodžba da u Hrvatskoj nisu institucionalizirane vrijednosti radne etike i uopće poštenja. Percepcija je iseljenika da se hrvatsko društvo moralno slomilo.«²⁷

Ukupno kretanje stanovništva (2001.—2011.) i
demografska bilanca²⁸ (2011.—2017.)
gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola

Prema službenim rezultatima popisa stanovništva iz 2001., u gravitacijskoj zoni vukovarskih osnovnih škola živjelo je ukupno 34.036 stanovnika, od kojih 31.670 ili 93,0% u Gradu Vukovaru, a 2366 ili 7,0% u Općini Bogdanovci. Do posljednjega popisa iz 2011. ukupan službeni broj stanovnika gravitacijske zone smanjen je na 29.643 ili za 12,9%, s tim da je ukupna depopulacija u Gradu Vukovaru iznosila -12,6% (pad broja stanovnika na 27.683),

²⁵ Usp. Marijeta RAJKOVIĆ IVETA, Tea HORVATIN, »Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u Irsku s posebnim osvrtom na mlade iz Slavonije«, *Migracijske i etničke teme* 33 (2017) 3, 247-274; Tado JURIĆ, »Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi«, *Migracijske i etničke teme* 33 (2017) 3, 337-371.

²⁶ T. JURIĆ, »Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi«, 352.

²⁷ Isto, 362.

²⁸ »Demografska bilanca, kao i svaka druga bilanca, ima svoju stranu *aktive* i *pasive* koje obuhvaćaju one sastavnice ukupnoga kretanja stanovništva koje, uz ostale čimbenike i uvjete, zajednički djeluju na konačni rezultat bilance, tj. na porast, stagnaciju ili smanjenje ukupnoga broja stanovnika određene zemlje. »ine ih dvije grupe sastavnica: sastavnice *prirodne promjene*, natalitet/fertilitet i mortalitet te sastavnice *migracijske promjene*, imigracija i emigracija. [...] Uz navedene četiri bitne pojedinačne sastavnice demografske bilance, analitički su značajne dvije agregatne (sumarne, izvedene) sastavnice, a to su prirodna promjena (prirodni prirast ili prirodno smanjenje) i migracijska promjena (migracijski saldo, pozitivan ili negativan)« Prema A. WERTHEIMER-BALETIĆ, *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika (izbor radova)*, Samobor, Meridijani, 2017., 545-546.

a u Općini Bogdanovci -17,2% (pad broja stanovnika na 1960). Tako je koncentracija stanovništva gravitacijske zone u Gradu Vukovaru povećana na 93,4%, a u Općini Bogdanovci smanjena na 6,6%.

S obzirom na to da su posljednja dva popisa stanovništva, premda temeljena na konceptu »uobičajenoga mjesta stanovanja«, provedena prema različitoj metodologiji definiranja kategorije »ukupnoga stanovništva«, navedena usporedba promjene službenoga broja stanovnika ima tek ilustrativnu vrijednost. Naime, ukupan službeni broj stanovnika iz popisa 2001., uključuje i one popisane u inozemstvu koji su boravili/živjeli izvan Hrvatske godinu dana ili kraće, kao i one koji su, bez obzira na trajanje vremenskoga perioda života u inozemstvu, »održavali češće veze s kućanstvom i obitelji u Hrvatskoj«. Iz objavljenih rezultata popisa iz 2011. nije moguće doznati koliko je žitelja Hrvatske, uvrštenih u ukupan broj stanovnika, živjelo u inozemstvu te se, prema metodologiji toga popisa, barem jedanput tjedno vraćalo u Hrvatsku. Osim toga, u metodologiji popisa iz 2011. predviđena je i »namjera prisutnosti/odsutnosti«, kao kriterij za (ne)uvrštenje u ukupan broj stanovnika Hrvatske. Toga kriterija u ranijim popisima stanovništva nije bilo.

S obzirom na to da se hrvatska vitalna statistika od 1998. prikuplja samo za stanovništvo »u zemlji«, što znači bez vitalnih događanja (rađanja i umiranja) hrvatskih građana na radu u inozemstvu, te u želji da se uspostavi koliko-toliko usporediva serija popisnih i vitalnih podataka za posljednje međupopisno razdoblje, iz kojih je vitalno-analitičkom metodom moguće procijeniti grubu migracijsku bilancu kao agregatni indikator općeg kretanja stanovništva, iz kontingenta ukupnoga službenoga broja stanovnika iz popisa 2001. godine izdvojili smo samo prisutno stanovništvo, tj. ono koje je popisano »u zemlji«, bez obzira na to je li u naselju popisa imalo prijavljeno prebivalište. Tako je u Gradu Vukovaru od ukupnih (službenih) 31.670 stanovnika, »u zemlji« popisano 29.587, ili 93,4%, a u Općini Bogdanovci od ukupno 2366 stanovnika, »u zemlji« popisano je 2231, ili 94,3%, što znači da je u gravitacijskoj zoni vukovarskih osnovnih škola od ukupno 34.036 stanovnika, »u zemlji« popisano 31.818, ili 93,5% osoba.

Usporedimo li stanovništvo »u zemlji« iz popisa 2001. s ukupnim brojem stanovnika iz posljednjega popisa (2011.), uočit ćemo nešto blaže depopulacijske karakteristike tematiziranog prostora. Naime, u tom slučaju, ukupna depopulacija Grada Vukovara između 2001. i 2011. godine iznosila bi -6,4%, Općine Bogdanovci -12,1%, a gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola ukupno -6,8%. No, ovako ublažena depopulacijska slika ne mijenja osnovni zaključak o regresivnim karakteristikama promatranoga prostora, što potvrđuje i tip intenziteta međupopisne promjene za Grad Vukovar (*osrednja*

depopulacija), Općinu Bogdanovci (*izumiranje*) i gravitacijsku zonu ukupno (*osrednja depopulacija*).²⁹

Uključimo li u analizu, uz popisnu promjenu, i vitalnu statistiku za promatrano međupopisno razdoblje, dolazimo do sljedećih indikatora grube migracijske bilance. Ona je za Grad Vukovar iznosila -684 stanovnika (popisna promjena -1904, prirodna promjena -1220), što je -2,3% u odnosu na broj stanovnika 2001.; za Općinu Bogdanovci -118 stanovnika (popisna promjena -271, prirodna promjena -153), što je -5,3% u odnosu na broj stanovnika 2001.; a za gravitacijsku zonu vukovarskih osnovnih škola ukupno -802 stanovnika (popisna promjena -2175, prirodna promjena -1373), što je -2,5% u odnosu na broj stanovnika 2001. godine.

Što se može zaključiti iz navedenih podataka?

Prvo, ukupno kretanje stanovništva gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola, kao i u obje jedinice lokalne samouprave, kroz promatrano međupopisno razdoblje je negativno, te se nalazilo pod dominantnim utjecajem negativne bioreprodukcije (brojnijega umiranja od rađanja), dok je utjecaj negativne grube migracijske bilance (većeg iseljavanja od doseljavanja) bio nešto manjih razmjera. Naime, na ukupno smanjenje broja stanovnika u Gradu Vukovaru, između 2001. i 2011., prema konceptu stanovništva »u zemlji«, prirodni je pad utjecao sa 64,1%, a negativna migracijska bilanca sa 35,9%. U istom je desetljeću na smanjenje broja stanovnika Općine Bogdanovci prirodni pad utjecao sa 56,5%, a negativna migracijska bilanca sa 43,5%. Konačno, pad broja stanovnika gravitacijske zone determiniran je ponajviše prirodnim smanjenjem (63,1%), dok je negativna, gruba migracijska bilanca u tomu međupopisju imala nezamislivo a ipak sekundarno značenje (36,9%).

Drugo, prema tipologiji trenda općega kretanja stanovništva, obje jedinice lokalne samouprave, kao i gravitacijska zona vukovarskih osnovnih škola ukupno, u promatranom su međupopisnom razdoblju imale najnepovoljniji tip promjene — *trend izumiranja* — koji ukazuje na izrazite egzodusne značajke prostora, ali i njegovo svojevrsno periferijsko značenje u hrvatskom demografskom kontekstu. Analitičku opravdanost navedene tvrdnje ilustriraju dva znakovita podatka: u Gradu Vukovaru je 2011. popisano tek nešto više stanovnika nego pola stoljeća ranije (1961.), dok je

---

²⁹ Tip intenziteta međupopisne promjene prema kriteriju službenoga broja stanovnika u obje administrativne jedinice i za gravitacijsku zonu vukovarskih osnovnih škola ukupno između 2001. i 2011. jest *izumiranje* kao najnepovoljniji tip promjene.

u Općini Bogdanovci prema posljednjem popisu živjelo manje stanovnika negoli daleke 1869. godine.³⁰

No, razdoblje nakon posljednjega popisa stanovništva donijelo je signifikantne promjene u odnosu utjecaja prirodnoga i mehaničkoga kretanja na ukupno kretanje stanovništva analiziranoga prostora. Komparacijom podataka vitalne i migracijske statistike za razdoblje 2011.—2017. uočavamo da je u Općini Bogdanovci demografska bilanca iznosila -312 stanovnika, te da je negativna prirodna promjena (-74 stanovnika) utjecala sa 23,7%, a negativni migracijski saldo (-238 stanovnika) sa 76,3%. Demografska bilanca u Gradu Vukovaru između 2011. i 2017. iznosila je -4711 stanovnika, s tim da je negativna prirodna promjena (-1268 stanovnika) utjecala na nju s 26,9%, a negativni migracijski saldo (-3.443 stanovnika) sa 73,1%. S obzirom na to da su u negativnom migracijskom saldu ostala »skrivena« preseljavanja između Grada Vukovara i Općine Bogdanovci, na temelju korištenih podataka nije moguće brojčano i precizno iskazati demografsku bilancu za gravitacijsku zonu vukovarskih osnovnih škola ukupno, ali je nesumnjivo da je bila i jest negativna te da je, za razliku od razdoblja prije 2011., naglašeno više pod snažnijim utjecajem negativne migracijske bilance, odnosno brojnijeg iseljavanja od doseljavanja.

Ovo potonje na svoj način potvrđuje i procjena broja stanovnika DZSRH za razdoblje od 2011. do 2017. godine, prema kojoj se nastavlja depopulacijski trend u kretanju broja stanovnika analiziranoga prostora, i to na način da je od sredine 2011. do sredine 2017. godine (procijenjeni) broj stanovnika Grada Vukovara smanjen s 27.533 na 23.061, ili za 16,2%, a (procijenjeni) broj stanovnika Općine Bogdanovci smanjen je s 1926 na 1641, ili za 14,8%, iz čega proizlazi da je (procijenjeni) broj stanovnika gravitacijske zone ukupno smanjen s 29.459 na 24.702, ili za 16,1%.

Svi dosad prezentirani podatci, imajući neprestano u vidu metodološke slabosti kad je u pitanju vanjska migracija, upozoravaju na vrlo nepovoljno stanje i postojeće trendove u ukupnomu kretanju stanovništva gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola, kako u prirodnom, tako sve više i u mehaničkom kretanju stanovništva, kao i na to da demografski okvir formiranja osnovnoškolskoga učeničkoga potencijala tematiziranog prostora postaje sve uži, s predvidivo negativnim perspektivama u budućnosti.

³⁰ Prema: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001.*, DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr, stranici pristupljeno 11. siječnja 2019.).

Školska godina	Ukupan broj učenika	Apsolutna promjena	Indeks promjene
1997./1998.	1556	-	-
1998./1999.	1661	105	106,7
1999./2000.	1820	159	109,6
2000./2001.	1921	101	105,5
2001./2002.	1923	2	100,1
2002./2003.	2281	358	118,6
2003./2004.	2118	-163	92,9
2004./2005.	2158	40	101,9
2005./2006.	2162	4	100,2
2006./2007.	2188	26	101,2
2007./2008.	2242	54	102,5
2008./2009.	2261	19	100,8
2009./2010.	2290	29	101,3
2010./2011.	2229	-61	97,3
2011./2012.	2074	-155	93,0
2012./2013.	2091	17	100,8
2013./2014.	2025	-66	96,8
2014./2015.	2007	-18	99,1
2015./2016.	1972	-35	98,3
2016./2017.	1896	-76	96,1
2017./2018.	1879	-17	99,1
2018./2019.	1794	-85	95,5

Tablica 2. Promjena ukupnoga broja i indikatori kretanja upisanih učenika u vukovarskim osnovnim školama od šk. god. 1997./1998. do 2018./2019. Izvor: Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Ured Državne uprave VSŽ.

Demografsko stanje i perspektive upisa djece u vukovarske osnovne škole

Uvodno smo već ukazali na činjenicu da je u analiziranom razdoblju ukupan broj učenika u šest vukovarskih osnovnih škola povećan s 1556 na 1794, ili za 15,3%, ali da unutar toga dvadesetogodišnjega razdoblja postoje i dva perioda naglašeno različitoga trenda: *prvi* od šk. god. 1997./1998. do 2009./2010., tijekom kojega je broj učenika *povećan* za 47,2%, i *drugi*, od šk. god. 2009./2010. do 2018./2019., tijekom kojega je broj učenika u vukovarskim osnovnim školama *smanjen* za 21,7% (tablica 2). Dok je u prvom periodu porast broja učenika bio dominantno determiniran procesom povratka prognanika u bivša okupirana naselja gravitacijske zone, u drugomu je primarni čimbenik pada broja učenika postala sve nepovoljnija bioreprodukcija

Osnovna škola	2012. /2013.	2013. /2014.	2014. /2015.	2015. /2016.	2016. /2017.	2017. /2018.	2018. /2019.
D. Tadijanovića	39	48	50	29	34	46	39
A. Bauera	49	48	42	45	48	36	39
Mitnica	36	31	44	46	44	34	31
N. Andrića	29	31	39	33	26	35	27
S. Glavaševića	54	62	57	47	50	46	32
B. Zadre	37	33	36	40	33	29	22
UKUPNO	244	253	268	240	235	226	190

Tablica 3. Broj djece upisane u 1. razred vukovarskih osnovnih škola po šk. god. od 2012./2013. do 2018./2019. Izvor: Ured Državne uprave VSŽ.

ja, osobito kada je u pitanju smanjivanje nataliteta, te sve izraženije iseljavanje mlađega stanovništva, kao i cijelih obitelji. Posljedično: veći je broj učenika »izlazio« iz osnovne škole (8. razredi) nego što je »ulazio« u osnovnoškolski sustav (1. razredi).

Nepovoljan utjecaj prirodnoga i mehaničkoga kretanja stanovništva gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola na broj osnovnoškolaca, osobito je indikativan po pitanju broja i trenda upisa djece u 1. razred (tablica 3). Naime, od šk. god. 2012./2013. do 2018./2019., u šest analiziranih vukovarskih osnovnih škola, u 1. razred je upisano ukupno 1656 učenika, što je prosječno 236 upisanih prvašića godišnje, s tim da se od šk. god. 2014./2015. broj upisanih u 1. razred kontinuirano smanjivao. Dok je u šk. god. 2014./2015. prosječan broj upisanih po pojedinoj osnovnoj školi iznosio 45 učenika, do šk. god. 2018./2019. prosječan broj prvašića po pojedinoj školi smanjen je na svega 32 učenika.³¹

S obzirom na to da je od 2005. do 2011. u administrativnim jedinicama gravitacijske zone živorođeno ukupno 1875 djece (prosječno 268 živorođenih godišnje), očito je da postoji zamjetna razlika između broja živorođene i upisane djece u 1. razred te generacije. Za promatranih sedam godina utvrđen je »manjak« od 219 djece, što je na godišnjoj razini u prosjeku 31 djetete. Drugim riječima, od šk. god. 2012./2013. do 2018./2019., procjenjujemo da je u 1. razred vukovarskih osnovnih škola upisano približno devet razrednih odjeljenja (25 učenika po odjeljenju) manje nego što se moglo očeki-

³¹ U promatranih sedam godina najveći broj djece upisane u 1. razred zabilježen je u OŠ S. Glavašević (348), potom slijede osnovne škole: A. Bauera (307), D. Tadijanovića (285), Mitnica (266) i B. Zadre (230). Najmanji broj djece u tom sedmogodišnjem razdoblju upisan je u 1. razred OŠ N. Andrića (220).

vati na temelju vitalne statistike, tj. broja živorođene djece. Opravdano je pretpostaviti da je utvrđeni »manjak« ponajprije determiniran povećanim odlaskom cijelih obitelji, dakle, i roditelja i njihove djece, s područja gravitacijske zone. Vjerojatno bi ta razlika bila i veća da se u Grad Vukovar i Općinu Bogdanovci, kao što smo ranije naveli, nije doselio određeni broj osoba, tj. obitelji (s djecom).

Naravno, znanstveno relevantno i opravdano je postaviti pitanje: Što se može očekivati, s obzirom na postojeće trendove u bioreprodukciji i mehaničkom kretanju stanovništva, barem u narednih nekoliko godina? Perspektive nisu optimistične, na što upozoravaju i podatci vitalne statistike. Naime, od 2012. do 2017. u Gradu Vukovaru i Općini Bogdanovci živorođeno je ukupno 1360 djece, ili prosječno, 226 godišnje. U odnosu na prosječan broj živorođenih između 2005. i 2011. (268), primjetan je pad od visokih 15,7%. S obzirom na to da je 2012. u naseljima gravitacijske zone živorođeno (269) 12,6% djece više nego prethodne 2011., u najoptimističnijoj varijanti, uz pretpostavku da će se trend iseljavanja zadržati na postojećoj (visokoj) razini,³² može se očekivati blagi porast broja upisanih u 1. razred u šk. god. 2019./2020.³³ Ali nakon toga slijedi novo, znatnije smanjenje broja prvašića jer je broj živorođene djece od 2012. do 2017. u kontinuiranom padu — smanjen je za čak 27,1%.

Uz navedeno, posebno treba apostrofirati negativne dugoročne učinke procesa demografskoga starenja, sve većeg izrazito remetilačkog čimbenika bioreprodukcije, a time i ukupnoga kretanja stanovništva gravitacijske zone.³⁴ I brojni pokazatelji disproporcije između velikih (funkcionalnih) dob-

---

³² Premda je procjena/projekcija budućega migracijskoga salda vrlo nezahvalan posao, jer, za razliku od prirodnoga kretanja stanovništva, migracije su puno dinamičniji proces, s obzirom na to da više ovise o društvenim i gospodarskim čimbenicima koji se od godine do godine mogu značajnije i vrlo brzo promijeniti, ipak nije neutemeljena pretpostavka da će se u narednim godinama postupno smanjivati apsolutan broj iseljenih. Razlog tomu leži u činjenici da je već godinama natalitet u regresiji, da stanovništvo sve brže stari te da se potencijalni emigracijski kontingent ubrzano sužava. No negativne demografske, društvene i gospodarske posljedice u slučaju pada broja iseljenih neće biti ništa manje jer su sadašnjom, a i potencijalnom emigracijom, zahvaćeni ionako sve malo-brojniji reproduktivni i radno sposobni kontingenti vukovarske populacije (usp. D. ŽIVIĆ, I. TURK, N. ŠIMUNIĆ, »Suvremena demografska obilježja Grada Vukovara — između rata, okupacije i poslijeratne obnove/povratka«, 95-113).

³³ Prema podacima Upravnoga odjela za kulturu, obrazovanje, sport, branitelje, socijalnu politiku i civilno društvo Grada Vukovara, koji su dostavljeni elektronskim putem na zahtjev od 6. rujna 2019., doista je došlo do povećanja broja upisanih u 1. razred u 6 analiziranih vukovarskih škola. Tako je u matičnim i područnim školama (bez OŠ J. Matoša) u 1. razred ukupno upisano 214 učenika, što je u odnosu na početak prošle šk. god. (190) porast od 12,6%, no i dalje je prisutno smanjenje ukupnoga broja učenika. Izuzmemo li broj učenika u OŠ J. Matoša (60), u ostalih 6 vukovarskih osnovnih škola na početku šk. god. 2019./2020. ukupan broj učenika u svih osam razreda iznosio je 1779, što je u odnosu na prethodnu šk. god. (1794) smanjenje od 0,8%.

nih skupina, potvrđuju progrediranje procesa starenja stanovništva, dovodeći pred velik izazov razmjere buduće bioreprodukcije, a to neće imati pozitivne učinke na budući demografski, društveni i gospodarski razvoj. Spomenimo tek osnovne indikatore suvremenih trendova u oblikovanju biološke strukture stanovništva Grada Vukovara i Općine Bogdanovci.

Uz oprez zbog ranije istaknutih metodoloških razloga smanjene pouzdanosti međupopisne usporedbe službenih rezultata u posljednja dva popisa stanovništva, utvrdili smo da je u Gradu Vukovaru između 2001. i 2011. broj mladog stanovništva (do 19. godine starosti) smanjen sa 6687 na 5110, ili za 23,6%, a broj staroga (60 godina i stariji) povećan sa 7062 na 7740, ili za 15,7%. Time je koeficijent mladosti u Gradu Vukovaru smanjen s 21,1% na 18,5%, dok je koeficijent starosti povećan s 22,3% na 28,0%. Indeks starenja, kao jednostavan ali vrlo indikativan pokazatelj dosegnute razine starenja stanovništva u Gradu Vukovaru povećan je sa 105,5 (2001.) na čak 151,5 (2011.), što je porast od zamjetnih 43,6%. On indicira duboku eroziju i upozorava na skorbu inverziju dobnoga sastava u kojemu se ubrzano sužavaju kohorte mladoga, a sve više šire kohorte staroga stanovništva, što ima brojne, ne samo demografske implikacije.

Slična je situacija i s Općinom Bogdanovci premda je dosegnuta razina demografskoga starenja u toj općini ipak nešto niža, što implicira zaključak da je stanovništvo te općine nešto mlađe, ali ipak nedovoljno za značajnije pozitivne pomake po pitanju vlastite bioreprodukcije. Dakle, u Općini Bogdanovci između 2001. i 2011. broj mladoga stanovništva (do 19. godine starosti) smanjen je sa 618 na 410, ili za 33,7%, a broj staroga stanovništva (60 godina i stariji) smanjen je s 552 na 499, ili za 4,4%. Time je koeficijent mladosti u Općini Bogdanovci smanjen s 26,1% na 20,9%, dok je koeficijent starosti povećan s 23,3% na 25,5%. Indeks starenja u Općini Bogdanovci je sa »podnošljivih« 89,3 (2001.) povećan na visokih 121,7 (2011.), što je porast od zamjetnih 36,3%.

Konačno, demografsko starenje u gravitacijskoj zoni vukovarskih osnovnih škola očekivano je zabrinjavajućih razmjera, pri čemu će to stanje, uz nastavak regresivnih trendova u kretanju nataliteta te i dalje jake emigracije, vjerojatno biti još nepovoljnije. Naime, u samo jednom desetljeću broj mladih u gravitacijskoj zoni smanjio se sa 7305 na 5520 stanovnika, ili za četvrtinu (-24,4%), a broj starih stanovnika povećao se za gotovo desetinu (8,2%).

³⁴ Detaljnije o starenju stanovništva Grada Vukovara vidjeti u: D. ŽIVIĆ, »Starenje stanovništva kao destabilizacijska odrednica razvoja Grada Vukovara«, *Vukovarski zbornik* 9 (2014), 95-111. Demografsko starenje VSŽ detaljno je prikazano u radu: Tomislav PEJAKOVIĆ, »Biološki sastav i starenje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 1961.—2011.«, *Hrvatski geografski glasnik* 78 (2016) 1, 125-158.

Koeficijent mladosti smanjen je s 21,5% na samo 18,6%, a koeficijent starosti povećan je s ionako visokih 22,4% na čak 27,8%. Porast indeksa starenja (sa 104,2 na 149,3) upozorava na to da je teško očekivati usporavanje demografskih trendova vlastitim demoreproduktivnim potencijalima, te da se pozitivni pomaci mogu ostvariti samo uz sinergijski učinak mjera pronatalitetne, migracijske i redistributivne politike, ne samo na nacionalnoj, nego i na lokalnoj razini, tim više što uz ukupno starenje treba istaknuti i problem parcijalnoga starenja, tj. pogoršanja odnosa između pojedinih dobnih kohorti unutar funkcionalnih dobnih skupina, naročito fertilne skupine za žene (od 15. do 49. godine života).

Kada je riječ o demografskom potencijalu gravitacijske zone vukovarskih osnovnih škola, kao neposrednoj posljedici sve nižeg nataliteta i opadajuće bioreprodukcije stanovništva, poseban razlog za zabrinutost izazivaju i sljedeći podatci i pokazatelji: samo u deset godina posljednjega međupopisa broj djece do 6. godine starosti smanjen je s 2282 na 1904, ili za 16,6%, a broj djece do 14. godine starosti smanjen je s 5010 na 4163, ili za 16,9%. U perspektivi navedeni podatci nisu važni samo u kontekstu učeničkoga potencijala nego i s obzirom na predvidivo smanjenje priljeva mladih kohorti u reproduktivnu dob, a to onda implicira novu redukciju nataliteta. Naravno, pod uvjetom da se opći uvjeti bioreprodukcije i ukupnoga kretanja stanovništva nastave kao i dosad, što znači bez znatnijih pomaka glede državne i lokalne intervencije u korist demografske revitalizacije.

Zaključak

Na temelju provedene analize opravdano je zaključiti sljedeće:

1. Gravitacijska zona vukovarskih osnovnih škola u predmetnom razdoblju gubila je stanovništvo prirodnim i mehaničkim putem, što znači većim umiranjem od rađanja, kao i brojnijim iseljavanjem (unutarhrvatskim i vanjskim) od doseljavanja. Trend smanjenja broja stanovnika ili ukupna depopulacija, opći je demografski proces, kao rezultat prirodnoga smanjenja i negativnoga salda migracije, pri čemu je za posljednje međupopisno razdoblje (2001.—2011.), prema kriteriju prisutnosti (stanovništva »u zemlji«), utvrđeno veće značenje opadajuće bioreprodukcije ili »prirodne depopulacije«, dok je negativna demografska bilanca nakon posljednjega popisa stanovništva (2011.—2017.) dominantno bila pod utjecajem »migracijske depopulacije«.

2. Najnepovoljniji tip općega kretanja stanovništva (*trend izumiranja*) sugerira zaključak da cijela gravitacijska zona vukovarskih osnovnih škola, a to znači i Grad Vukovar i Općina Bogdanovci, zbog sve brojnijeg ise-

ljavanja gube ionako reducirani natalitet, a znatno se smanjuje i obujam njihova domicilnoga stanovništva. Razlozi tomu imaju i dublje i složenije korijene, koji se uglavnom odnose na krajnje negativne demografske, društvene i gospodarske posljedice rata, slabiji povratak prognanika, izostanak jasne strategije gospodarske revitalizacije (reindustrijalizacije) te reemigraciju bivše povratničke populacije.

3. Dugoročni i odgođeni utjecaj iseljavanja osjetit će se u narednom razdoblju, ponajprije kroz daljnje sužavanje fertilnih kontingenata stanovništva, a to će, uz druge odrednice, dodatno demografski oslabiti bioreproduktivni potencijal gravitacijske zone.

4. Kretanje broja učenika u vukovarskim osnovnim školama u proteklih je dvadesetak godina indikator ali i funkcija dubine i dalekosežnih učinaka suvremenih demografskih promjena. Razvidno je iz provedene analize da je demografski okvir, napose u kontekstu opadajuće opće reprodukcije i bioreprodukcije stanovništva te jačanja emigracije učeničkoga potencijala sve nepovoljniji i sa zabrinjavajućim prognozama, što otvara i druga, nedemografska pitanja, prije svega ona koja se odnose na predviđivu pojavu tehnološkog »viška« učiteljskoga i stručnog osoblja u školama, promjene smjernica za definiranje mreže osnovnih škola i standarda broja učenika u razrednim odjeljenjima.³⁵ Ta činjenica ne samo da umanjuje nego, naprotiv, povećava izglede za daljnjim odlaskom stanovništva i novim demografskim poteškoćama i debalansima u dinamici i struktura populacije gravitacijske zone, uz prilično realnu opasnost daljnje stagnacije, pa i »gašenja« područnih škola, što iz motrišta društvenog i gospodarskog razvoja tih naselja nije prihvatljivo rješenje depopulacijskih trendova.

Ublažavanje postojećih demografskih trendova i procesa, te povećavanje izgleda i pozitivnih trendova u budućnosti, moguće je jedino uza zajedničko djelovanje svih društvenih i gospodarskih dionika u najširem smislu riječi, kako na nacionalnoj, tako i na lokalnoj razini koji, prije svega, trebaju razumjeti važnost demografske problematike kao središnjega nacionalnoga strateškoga pitanja Hrvatske, ali i poduzeti korake u pravcu stabilizacije demografskih prilika i njihovog postupnoga preokretanja u pozitivnom pravcu. Konkretno, to znači da mjere demografske revitalizacije treba osmisliti i realizirati na načelima dugoročnosti i cjelovitosti, da trebaju imati proaktivan

³⁵ Usp. Vladimir STRUGAR, »Kretanje broja učenika osnovne škole na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije 1969./70.-2018./19.: neizvjesna demografska budućnost školstva«, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru* 12 (2018) 1, 39-59.

pristup u svim tipovima populacijskih politika — pronatalitetnoj, imigracijskoj i redistributivnoj — te da njihova provedba i uspjeh ovise o jasnoj viziji i strategiji društvenoga i gospodarskoga razvoja/napretka Hrvatske, kao i svih njezinih regija i područja, što dosad uglavnom nije bio slučaj.

Dražen Živić

The Demographic and Migration Framework of Primary Education in Vukovar: Trends, Situation and Perspectives

This study on the natural and mechanical population movements and demographic-migration determinants of elementary education in Vukovar identifies contemporary trends, current situation and perspectives in bioreproduction and migration, using descriptive and comparative analysis, in relation to the numerical situation of the children in the Vukovar elementary schools. This analysis, based on official census data, together with vital and migration statistics, has demonstrated that the trends in the bioreproduction and migration in the gravitational zone of the Vukovar primary schools, City of Vukovar and Municipality of Bogdanovci, during the past twenty years, 1997—2018, are highly unfavorable, and that the processes of overall depopulation, natural decline and mechanical loss, owing to the negative migration balance, have created an increasingly poor demographic framework for the student potential of Vukovar primary schools, with an even more unfavorable outlook in the future. The needed stabilization and improvement of the demographic situation are only possible with the long-term and comprehensive implementation of pronatal, immigration and redistribution incentives in population, family and economic policies, which would entail the comprehensive demographic revitalization of Croatia and each of its parts.

Keywords: City of Vukovar, Municipality of Bogdanovci, natural population movements, migration, depopulation, primary school.